

УДК 339

Калуцький Іван Федорович,
доктор сільськогосподарських наук,
професор

Ковальська Леся Володимирівна,
кандидат географічних наук, доцент

Вичівський Павло Павлович,
кандидат історичних наук, доцент

«Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника», м. Івано-
Франківськ, Україна, e-mail: vitolis@ukr.net

«Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника», м. Івано-
Франківськ, Україна, e-mail: gmatuk_L@ukr.net

«Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника», м. Івано-
Франківськ, Україна, e-mail:
vuchivskui.pavlo@gmail.com

РОЗВИТОК ТУРИЗМУ ДЛЯ НЕПОВНОСПРАВНИХ В УКРАЇНІ

Мета – проаналізувати розвиток туризму для неповносправних в Україні, відповідність інфраструктури сфери обслуговування, й, туристичної зокрема, для потреб цієї категорії населення, а також зарубіжний досвід розвитку туризму для неповносправних й можливість інтерпретації його елементів на український ринок туристичних послуг.

Методика – дослідження розвитку туризму для неповносправних ґрунтується на сполученні методів галузевого та територіального аналізу. Зокрема, для дослідження застосований системний підхід при використанні методів статистичного, аналітичного аналізу, порівняння тощо. Ця методика включає аналіз умов та чинників розвитку туризму для неповносправних в країні на основі таких показників як: кількість неповносправних за областями України, кількості неповносправних осіб в Україні за групами інвалідності, чисельність неповносправних в Україні за віковою характеристикою, чисельність неповносправних в Україні за типами ушкоджень та ін.; та визначення рівня доступності до туристичних об'єктів у відповідність до вимог обслуговування неповносправних.

Результати – у статті проаналізовано сучасний стан розвитку туризму для неповносправних в Україні, зроблено акцент на доступність до туристичних об'єктів, зокрема послуги пов'язані з перевезенням. Проаналізовано розвиток туризму для неповносправних за кордоном, а саме, у Швеції, Німеччині, Фінляндії, Іспанії, Греції, Швейцарії, Франції, Польщі. Зокрема, звернено увагу на роль держави й зацікавленість власників підприємств у розвитку соціального туризму, в тому числі і для неповносправних. Враховуючи зарубіжний досвід для України запропоновано алгоритм дій у розвитку туризму для неповносправних. При цьому зазначено умову – співпраця органів виконавчої влади, місцевого самоврядування, громадських і професійних організацій та підприємницьких структур. Обґрунтовано доцільність соціальних проектів у збільшені кількості неповносправних у частці туристів.

Наукова новизна – вперше, на основі галузево-територіального аналізу досліджено стан розвитку туризму для неповносправних. Результати дослідження можуть лягти в основу написання курсових, дипломних робіт, підготовки лекційно-практичного матеріалу, проведення моніторингу вітчизняного туристичного ринку.

Практична значимість – полягає в аналізі об'єктивності сучасного стану розвитку туризму для неповносправних й визначені ролі міжнародних програм й грантів для соціалізації цієї категорії населення, у першу чергу через участь їх у туристично-дозвільєвих заходах. Зокрема зроблено увагу на потребу підготовки кваліфікованого обслуговуючого персоналу до прийому неповносправних туристів.

Ключові слова: туризм, неповносправні, відповідність туристичної інфраструктури, доступність до туристичних об'єктів, інформаційна доступність, реабілітація.

Калуцький Иван Федорович,
доктор сельскохозяйственных наук,
профессор

Ковалская Лэся Владимировна,
кандидат географических наук,
доцент

Вычивский Павел Павлович,
кандидат исторических наук, доцент

"Прикарпатский национальный университет
имени Василия Стефаныка", г. Ивано-
Франковск, Украина, e-mail: vitrolis@ukr.net

"Прикарпатский национальный университет
имени Василия Стефаныка" г. Ивано-Франковск,
Украина, e-mail: gnatuk_L@ukr.net

"Прикарпатский национальный университет
имени Василия Стефаныка" г. Ивано-Франковск,
Украина, e-mail: vuchivskui.pavlo@gmail.com

РАЗВИТИЕ ТУРИЗМА ДЛЯ НЕПОЛНОСПРАВНЫХ В УКРАИНЕ

Цель – проанализировать развитие туризма для неполносправных в Украине, соответствие инфраструктуры сферы обслуживания, и, туристической частности, для нужд этой категории населения, а также иностранный опыт развития туризма для неполносправных и возможность интерпретации его элементов на украинский рынок туристических услуг.

Методика – исследования развития туризма для неполносправных основывается на сочетании методов отраслевого и территориального анализа. В частности, для исследования применен системный подход при использовании методов статистического, аналитического анализа, сравнения и т. Эта методика включает анализ условий и факторов развития туризма для неполносправных в стране на основе таких показателей как: количество неполносправных по областям Украины, количества неполносправных лиц в Украине по группам инвалидности, численность неполносправных в Украине по возрастной характеристики, численность неполносправных в Украине по типам повреждений и др. и определение уровня доступности туристических объектов в соответствии с требованиями обслуживания неполносправных.

Результаты – в статье проанализировано современное состояние развития туризма для неполносправных в Украине, сделан акцент на доступность к туристических объектов, в том числе услуги связанных с перевозкой. Проанализировано развитие туризма для неполносправных за рубежом, а именно, в Швеции, Германии, Финляндии, Испании, Греции, Швейцарии, Франции, Польши. В частности, обращено внимание на роль государства и заинтересованность владельцев предприятий в развитии социального туризма, в том числе и для неполносправных. Учитывая зарубежный опыт для Украины предложен алгоритм действий в развитии туризма для неполносправных. При этом отмечено условие - сотрудничество органов исполнительной власти, местного самоуправления, общественных и профессиональных организаций и предпринимательских структур. Обоснована целесообразность социальных проектов в увеличении количества неполносправных в части туристов.

Научная новизна – впервые, на основе отраслевого территориального анализа проанализировано состояние развития туризма для неполносправных. Результаты исследования могут быть основой написания курсовых, дипломных работ, подготовки лекционно-практического материала, проведение мониторинга отечественного туристического рынка.

Практическая значимость – заключается в анализе объективности современного состояния развития туризма для неполносправных и определены роли международных программ и грантов для социализации этой категории населения, в первую очередь из-за участия их в туристско-досуговых мероприятиях. В частности сделано внимание на

необходимость подготовки квалифицированного обслуживающего персонала к приему неполносправных туристов.

Ключевые слова: туризм, неполносправных, соответствие туристической инфраструктуры, доступность к туристическим объектам, информационная доступность, реабилитация.

UDC 339

Kalutsky Ivan Fedorovich,
Doctor Of Sciences (Agricultural), Professor

Vasyl Stefanyk Precarpathian National University", Ivano-Frankivsk, Ukraine, e-mail: vitolis@ukr.net

Kovalska Lesya Volodymyrivna,
Candidate of Geography Sciences, Associate Professor

Vasyl Stefanyk Precarpathian National University", Ivano-Frankivsk, Ukraine, e-mail: gmatuk_L@ukr.net

Vuchivskui Pavlo Pavlovych,
candidate of sciences (historical), Associate Professor

Vasyl Stefanyk Precarpathian National University", Ivano-Frankivsk, Ukraine, e-mail: vuchivskui.pavlo@gmail.com

DEVELOPMENT OF TOURISM FOR DISABLED PERSONS IN UKRAINE

Aim – to analyze the development of tourism for disabled persons in Ukraine, appropriateness of the infrastructure in the sphere of service, namely in touristic sphere, to the needs of this category of society and the international experience of the tourism development for disabled persons and possibility of its interpretation for the Ukrainian tourism market.

Methods – investigation of the development of tourism for disabled is based on the combination of sectorial and spatial analysis methods. For the research there has been used the system approach with the appliance of statistic, analytic and comparative methods. This methodology includes the analysis of the conditions and factors of development of the tourism for the disabled in the country on the basis of such indexes as: amount of the disabled in different oblasts of Ukraine, the number of disabled people in Ukraine according to disability groups, amount of disabled people according to their age, the number of disabled people in Ukraine by the type of injury, etc.; and determination of the level of accessibility to tourist sites in compliance with the demands to the services provided to the disabled.

Results – in the article there has been analyzed the modern state of development of the tourism for the disabled people, attention is focused on the accessibility of tourist sites in particular services related to transportation. There has been analyzed development of the tourism for the disabled people abroad, namely in Sweden, Germany, Finland, Spain, Greece, Switzerland, France, Poland. In particular, attention has been drawn to the role of the state and the interest of the business owners in the development of social tourism, including tourism for the disabled people. Taking into consideration the international experience there has been worked out algorithm of actions in the development of tourism for the disabled. However there has been stated a certain condition – cooperation of the executive authorities, local government, civil society and professional organizations and businesses. There has also been proved necessity of social projects to increase the number of disabled in the share of tourists.

Scientific novelty – for the first time, on the basis of industry-spatial research there has been analyzed the development of tourism for the disabled people. Results of the study could form the basis for writing term papers, qualification papers, lectures and practical training material, monitoring of domestic tourist market.

Practical meaning – is in the objective analysis of the current state of tourism for the disabled and the definition of the role of international programs and grants for the socialization of this part of society, primarily through their participation in tourist events.

Key words: tourism, disabled, appropriateness of the tourist infrastructure, accessibility to tourist sites, information accessibility, rehabilitation.

Постановка проблеми. Організація відпочинку і дозвілля для неповносправних людей як масового явища розпочалася у 50-х роках ХХ ст., що було зумовлено актуалізацією питань прав людини й усвідомлення цілісності суспільства [16].

Згідно даних ООН у світі 10 % населення є неповносправне. У Європі неповносправне населення становить близько 50 мільйонів осіб. Для порівняння у США, де кількість населення становить 303 млн. 763 тис. чол. з них 57 мільйони, а це близько 19% – неповносправні.

Оскільки розвиток туризму є пріоритетною галуззю господарства, то сфера послуг повинна розвиватись і задовольняти усі потреби споживачів – туристів, зокрема такої категорії, як неповносправні. Тому масове залучення неповносправних до усіх сфер суспільного життя, зокрема до туризму, сьогодні, продиктоване станом соціокультурного середовища. Зробити спробу заповнити вакуум знань і досвіду щодо організації туристичних послуг для неповносправних осіб, зокрема, висвітлення їхніх потреб, у відповідності до вимог туристичної інфраструктури є надзвичайно важливою і нагальною потребою, що і визначило актуальність статті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Частково, вивченням питань організації туризму для неповносправних займались О. Волошинський, М. Сварник, Л. Жирак, специфіці обслуговування цієї категорії населення присвячені праці В. Монастирського, Сварник М., Грибальський Я., Войтюк Ю. та ін., які висвітлюють питання щодо вимог до технічної інфраструктури закладів розміщення, до гідів та супроводжуючих, акцентують увагу на розвитку активного відпочинку на природі для неповносправних. Останні публікації дають змогу зробити висновок про існування позитивних тенденцій у розвитку туризму для неповносправних в Україні.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Однак, вивчення зарубіжного досвіду в організації туристичних послуг для неповносправних та його інтерпретація в Україну є важливою проблематикою сьогодення. Заповненню цієї прогалини і присвячена ця стаття.

Формулювання цілей статті. Метою статті – є аналіз світових моделей розвитку туризму для неповносправних та пошуку оптимальних рішень та їх інтерпретація в Україну.

Виклад основного матеріалу. Основним дієвим інструментом, який інтегрує неповносправних і повносправних у єдине суспільство є туристична галузь. Тому її найважливіші завдання: залучення неповносправних осіб до активної суспільної діяльності, піднесення бажання жити, здійснювати спеціальні вправи у процесі реабілітації та релаксації. Найбільш терапевтичним ефектом з точки зору широкої

реабілітації володіє активний туризм, який розвиває людину фізично, морально, оздоровчо, етично і естетично. Дмитрук О. Ю., Щур Ю.В. вважають, що оздоровчий аспект туризму полягає у позитивному впливі на організм людини факторів природи у поєднанні із загально-зміцнюючою м'язовою діяльністю, що сприяє повноцінному відпочинку, зміцненню здоров'я та загартуванню організму [8].

У той же час туризм дозволяє неповносправним встановлювати нові контакти (знайомство, дружба, приятельство і т.п.) як з іншими неповносправними, так і зі здоровими людьми. Він стає чинником психотерапевтичної профілактики, протидії страху і побоюванням. Участь в туристичних заходах навчає життю у групі, виробляє відвагу. Вміле поєднання людей з особливими потребами з життям суспільства дає у першу чергу можливість пристосування до нормального життя [9].

Згідно даних Національної асамблеї інвалідів України, частка неповносправних становить близько 10 % від усіх туристів. Проте слід зауважити про невідповідність статистики реальній ситуації, що викликано відсутністю постійного моніторингу і недосконалістю системи збору даних зі сторони державних органів, а також небажанням самих людей отримувати статус «інвалідності» через бюрократичну систему оформлення та роботи медичних комісій.

У сучасному нормативно-правовому полі в Україні офіційно використовується термін «інвалід», але у суспільстві вживаються більш толерантні визначення, наприклад, неповносправний, недієздатний, особа з особливими потребами, особа з обмеженими можливостями, по іншому справна особа тощо.

Згідно з даними «Фонду Соціального Захисту Інвалідів» станом на 01.04.2015 в Україні налічується 2 647 243 особи з інвалідністю, це близько 6 % від загальної кількості населення [18]. Враховуючи тривалість (2,5 роки поспіль) ведення воєнних дій на сході України цей показник зростає. За даними ООН з квітня 2014 р. по листопад 2015 року кількість жертв серед українських збройних сил, цивільного населення та членів озброєних угруповань становила 29 830 осіб [7]. А з серпня по листопад 2015 року кількість жертв серед цивільного населення становила 178 осіб. З них 47 осіб загинуло, з яких 52 % – жертви вибухонебезпечних пристроїв, які залишилися після активних бойових дій у регіоні, 131 особа – постраждала [6].

За інформацією Центру досліджень соціальних комунікацій, на сьогодні у збройному конфлікті на сході України беруть участь близько 50 тис. українських солдатів, причому за останній час значно збільшало тих, хто повертається додому інвалідами не тільки у фізичному, а й у психологічному плані. Майже 98 % вояків «... можуть потребувати висококваліфікованої психологічної допомоги» [19]. За інформацією Українського державного медико-соціального центру ветеранів війни МОЗ України на 25 листопада 2015 р. у мережі госпіталів проліковано більш ніж

5000 учасників АТО [17]. Найбільша кількість неповносправних проживає у Донецькій 269 477 ос., Львівській 187 148 ос., Дніпропетровській 178 443 ос., Харківській 149 542 ос. областях та у м. Київ 144 025 ос, а найменша кількість неповносправних проживає у Кіровоградській 56 698 ос., Херсонській 49 678 ос. та Чернівецькій областях 48 686 ос. [18]. Інформація, щодо кількості неповносправних наведена на рис. 1:

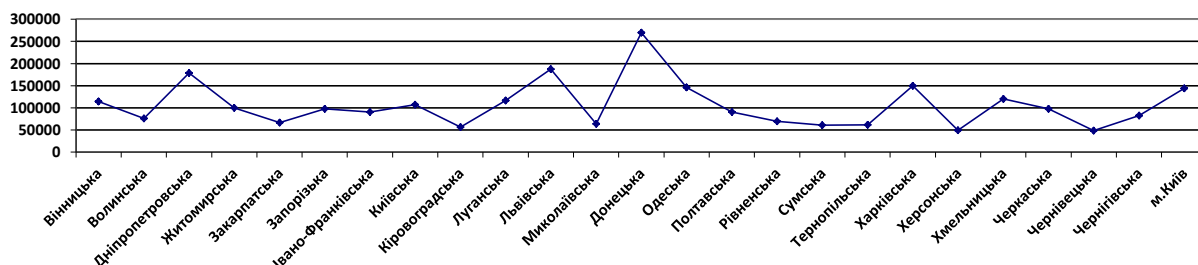

Рис. 1. Кількість неповносправних за областями України (за даними Мінсоцполітики та Пенсійного фонду України за 2015р.) [12]

Відсоткове співвідношення кількості неповносправних осіб в Україні за групами інвалідності відображене на рис. 2.

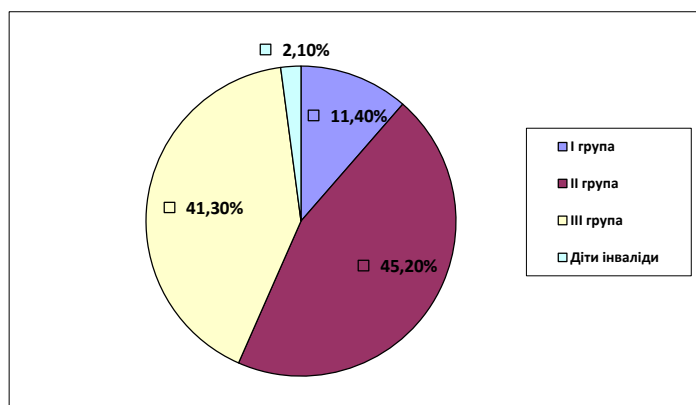

Рис. 2. Відсоткове співвідношення кількості неповносправних осіб в Україні за групами інвалідності (за даними Мінсоцполітики та Пенсійного фонду України за 2015р.) [12]

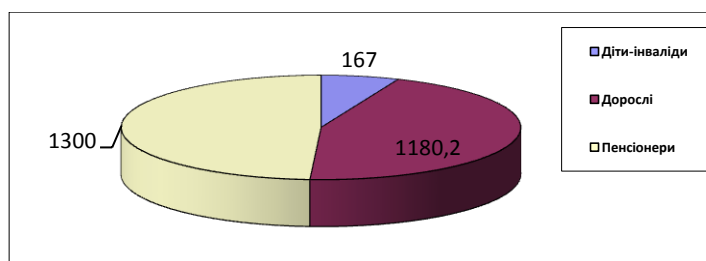

Рис. 3. Чисельність неповносправних в Україні за віковою характеристикою (за даними Мінсоцполітики та Пенсійного фонду України за 2015р.) [12].

За віковою характеристикою в Україні налічується (рис. 3):

- дітей – інвалідів 167 тис. ос.;
- дорослих неповносправних працездатного віку 1180,2 тис. ос.;
- пенсіонерів 1300 тис. ос.

Категорія інвалідності визначається за типами складності ушкоджень. Згідно цього критерію в Україні виокремлюють (рис. 4):

- з вадами слуху – 50 тис. ос.;
- з вадами зору – приблизно 50 тис. ос.;
- з вадами ОРА – 456,4 тис. ос.;
- люди з нервово-психологічними захворюваннями – 391,8 тис. ос.;
- люди з розумовими та психічними розладами – 1 430 тис. ос.
- інші відхилення – 269 тис. ос.

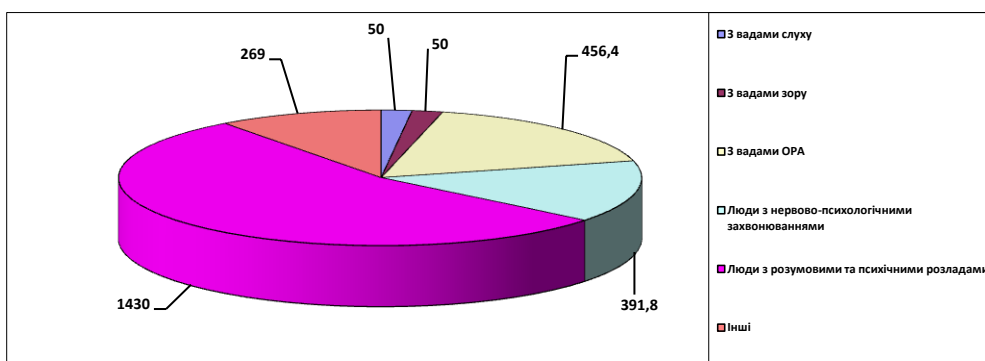

Рис 4. Чисельність неповносправних в Україні за типами ушкоджень (за даними Мінсоцполітики та Пенсійного фонду України за 2015р.) [12].

Складність розвитку туризму для неповносправних в Україні полягає у транспортній та інформаційній складовій, доступності до туристичних об'єктів, закладів обслуговування, відсутності системи методичного супроводу, системи підготовки інструкторів-фахівців для роботи з цією категорією туристів.

Транспортна інфраструктура визначається відповідністю технічних пристосувань до потреб неповносправних (наявність пандусів, підйомників у потягах тощо). При цьому, слід зауважити, що з 1930 об'єктів, в яких проводилися роботи щодо спорудження пандусів в 938 випадках були допущені грубі порушення (значна крутизна або без перил), які за своєю суттю, за відсутності адміністративного контролю, не мають механізмів виправлення. Ряд порушень у вигляді пішохідних переходів на перехрестях, які будують до цих пір без заниження бордюрів, з яких не можливо виїхати самостійно на інвалідному візку на тротуар й ін.

Техніка переміщень та транспортувань цієї категорії людей вимагає обрання найкоротшого й безбар'єрного шляху, при потребі наявність супровідника(ів) й ін. Моніторинг транспортної доступності, проведений в обласних центрах України, визначив, що серед об'єктів транспортної

інфраструктури (68 шт.), з них 51 % – доступно; 29 % – не доступно; 20 % – частково доступно.

Доступність до об'єктів обслуговування визначає незначну кількість та невідповідність закладів розміщень, харчування, вбиралень тощо, які були б пристосованими до потреб неповносправних. Наприклад, столики у закладах харчування для цієї категорії людей повинні знаходитися неподалік входу, а підходи до них – без зайвих перешкод. Відповідно до державних будівельних норм (ДБН) проектування цивільних будівель і споруд 10 % місць повинні бути облаштовані для людей з особливими потребами [13]. Моніторинг доступності, проведений в обласних центрах України, підтверджує цю тенденцію невітійною статистикою:

- доступність об'єктів органів влади (1139), з них 34 % – доступно; 48 % – не доступно; 18 % – частково доступно;

- об'єкти охорони здоров'я (540), з них 28 % – доступно; 52 % – не доступно; 20 % – частково доступно;

- об'єкти освіти (486), з них 17 % – доступно; 67 % – не доступно; 16 % – частково доступно;

- комерційна інфраструктура (3613), з них 23 % – доступно; 62 % – не доступно; 15 % – частково доступно.

Враховуючи зарубіжний досвід вирішення питання доступності до об'єктів сфери обслуговування, сьогодні, в Україні є необхідністю спорудження нових, іноваційних:

- парк-готелів – пансіонатів для літніх людей європейського рівня, які будуть надавати послуги: проживання, догляду і лікарську допомогу; а також спортивно-реабілітаційних комплексів;

- готелів з «доступним» дизайнерським втіленням та додатковим медичним обслуговуванням тощо.

Для забезпечення доступності до туристичних об'єктів і комплексного обслуговування неповносправних, необхідно здійснити ряд заходів, зокрема: прокладання туристичних маршрутів з крутизною 2-3°, облаштування у музеях, галереях тощо наявності само розсувних входних дверей, облаштування пляжів й ін. Моніторинг доступності до туристичних об'єктів, на прикладі об'єктів культури та дозвілля (997) показав, що 28 % з них – доступні; 54 % – не доступні; 18 % – частково доступні.

Обслуговуючий персонал повинен бути кваліфікованим й підготовленим до прийому неповносправних туристів. Їх підготовку повинні здійснювати вітчизняні виші, через вивчення дисципліни «Туризм для неповносправних», проходження курсу «Перша медична допомога», проходження закордонної практики і т.д. Обслуговуючий персонал, при потребі повинен виконувати роль супровідників.

Інформаційна доступність для неповносправних туристів повинна виражатися у наявності інформації шрифтом Брайля, підсилення звукових сигналів, додатковими вказівниками тощо.

Найнедоступнішим містом для людей з інвалідністю, за даними «Мінімального соціального стандарту», необхідного для ведення самостійного способу життя, є м. Іллічівськ в Одеській області (14 %) [1]. Моніторинг «доступності» по Україні, проведений на 7,5 тис. об'єктів комунальних і державних установ у 17 обласних центрах, показав такі дані: 26% – доступно; 17% – частково доступно; 57% – не доступно (рис. 5).

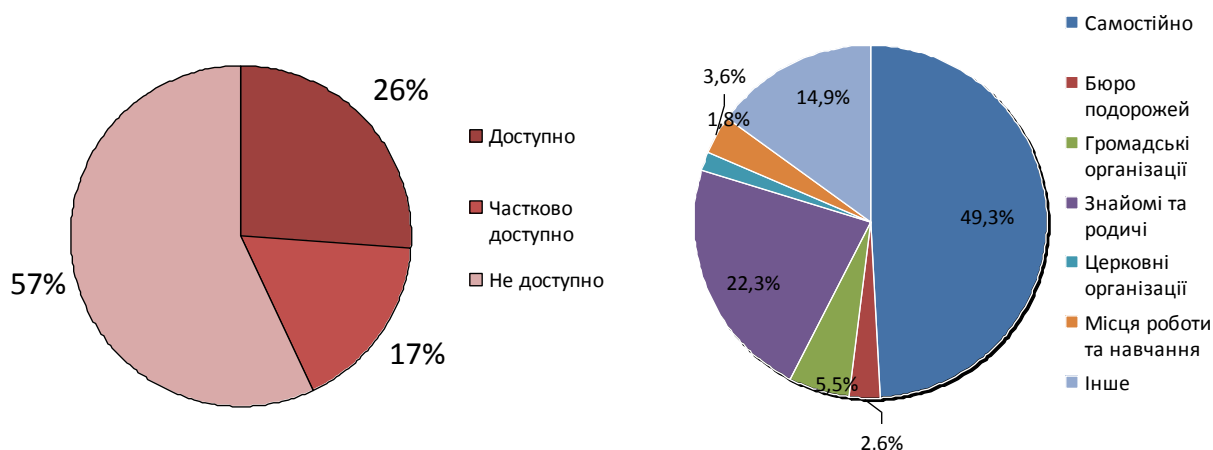

Рис. 5. Моніторинг «доступності» до туристичних об'єктів по Україні станом на 2015 р. проведений Всесвітньою громадською організацією «Європейська асоціація з прав інвалідів» [4].

Рис.6. Моніторинг доступності туристичних об'єктів для неповносправних в Івано-Франківській області

На прикладі Івано-Франківської області, у рамках проекту "Відкрите Прикарпаття" після здійснення моніторингу 66 туристичних об'єктів було визнано [5]: 6 об'єктів абсолютно доступними для осіб з обмеженими можливостями, що становить 9,1%; 14 об'єктів визнані доступними за

наявності супроводжуючих, що становить 21,2%; 46 туристичних об'єктів виявились непристосованими для відвідування людьми з особливими потребами, а це 69,7% (рис.6).

Це зумовлено у першу чергу тим, що організацією туризму для неповносправних осіб займаються різні інституції, наприклад, громадські організації, релігійні організації, волонтери, а не фахові структури, наприклад туристичні оператори (рис. 7). Передусім це спричинено відсутністю державної політики щодо розвитку такого виду туризму, зокрема у відсутності системи методичного супроводу й підготовки інструкторів-фахівців для неповносправних туристів.

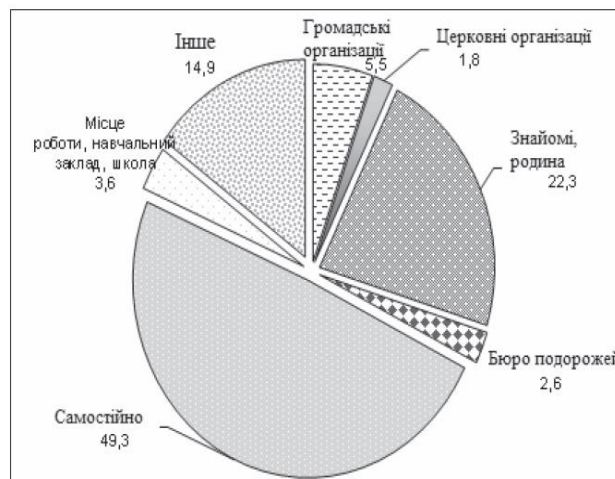

Рис 7. Співвідношення інституцій, що організовують найдовші вітчизняні виїзди для неповносправних людей (за інформацією товариства «Зелений хрест» 2015р.)

В Івано-Франківській області, на сьогоднішній день, неповносправними займаються релігійні організації, такі як карітас УГКЦ, Мальтійська служба допомоги спільно з головним управлінням з питань туризму, євроінтеграції, зовнішніх зв'язків та інвестицій Івано-Франківської ОДА. Кожного місяця працівники та волонтери намагаються організовувати цікаві заходи для своїх підопічних, так у 2015 році карітасом УГКЦ було організовано близько 12 туристично-пізнавальних заходів:

- відпочинок у таборах для неповносправних (с.Заріччя Надвірнянського району, с.Яблуниця Яремчанської міської ради);
- виїзді екскурсії (Галицький національний природний парк, м.Коломия з відвіданням музею «Писанка» та музею «Народного мистецтва Гуцульщини та Покуття ім. Й.Кобринського», гірськолижний курорт «Буковель»);
- організовано товариський футбольний матч для неповносправної молоді;
- відвідання Маєтку св. Миколая (с.Пістинь, Косівського району);

- відвідання кінотеатрів, театрів, музеїв та концертів.

Також Карітас кожного дня працює з неповносправними у рамках проектів «Творчі майстерні» та «Домашня опіка» [10].

Окремою категорією неповносправних, інвалідами-візочниками в Івано-Франківській області займається Мальтійська служба допомоги (рис. 8). На протязі 2015 року було організовано близько 4-ох туристичних заходів:

- піша проща у с. Крилос Галицького району;
- піша проща до с. Унева;
- участь у міжнародному турнірі з настільного тенісу для неповносправних;
- організація III Мальтійського балу для людей з обмеженими фізичними можливостями [11].

Рис. 8. Туристичний похід для неповносправних

Оскільки основним туристичним продуктом для неповносправних є пізнавальні поїздки, екскурсії, відпочинок на лоні природи, то питання відповідності інфраструктури на туристичних маршрутах, у межах Івано-Франківської області, для цієї категорії людей є першочерговим. Тому слід максимально врахувати у розробці туристичних маршрутів й специфіку туристичного обслуговування. Прикладом є створення інформаційно-ресурсного центру активного відпочинку та туризму для людей з особливими потребами (проект здійснювався за підтримки Мережі нідерландських благодійних фондів для Центральної та Східної Європи). До реалізації проекту «Забезпечення права на активний відпочинок для неповносправних України» були залучені як учасники 20 неповносправних на візках, 40 глухих і 30 незрячих осіб. У рамках проекту проведено 10-денний сплав по ріці Дністер, який товариство «Зелений хрест» за сприянням «Карпатського фонду» організувало для 30-ти людей з вадами зору та опорно-рухового апарату. Крім цього, «Зелений Хрест» організував 2 літні інтеграційні табори для неповносправних.

На теренах Івано-Франківської області діючим є також проект «Відкритий туризм: доступність відпочинку на Івано-Франківщині для

людей з особливими потребами» впроваджується за підтримки Фонду Східна Європа та компанією Telenor Group в Україні у рамках спільної програми «Світ без обмежень: вільний доступ для людей з особливими потребами» [5].

За даними Мінсоцполітики та Міністерства інфраструктури в Україні ведуться роботи щодо створення безбар'єрного середовища для неповносправних. Завдання, визначені постановою Кабінету Міністрів України від 29.07.2009 № 784 «Про затвердження плану заходів щодо створення безперешкодного життєвого середовища для осіб з обмеженими фізичними можливостями та інших маломобільних груп населення на 2009 – 2015 роки «Безбар'єрна Україна», виконуються Міністерством регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України шляхом упровадження обов'язкових до виконання державних будівельних норм [14].

Сьогодні Україна знаходиться у складному політичному та економічному становищі, проблеми та потреби неповносправних осіб доповнюються проблемами й потребами воїнів АТО. Тому, наприклад, Івано-Франківська обласна рада заручилася підтримкою на утримання частину приміщень або ліжко-місць у санаторії «Черче» й не виключає можливість дообладнання та розширення його, оскільки заклад має належну лікувальну базу для реабілітації. Тут функціонують відділення для допомоги людям із захворюваннями опорно-рухового апарату, грязелікарня, кабінети лікувальної фізкультури, фізіотерапії, підводного витягування. У Верховині організовують заїзд бійців АТО для творчої реабілітації за програмою проекту БО «Творча Криївка». Тут учасники проекту проживають в одній із приватних туристичних садиб Верховини, куди їх гостинно запросили власники.

На Буковині на базі державного підприємства «Берегометське лісомисливське господарство» у рамках програми «Берегометські лісівники – буковинському війську» оздоровили 90 учасників Антитерористичної операції, з них – 85 % з сім'ями. Також тут організували активний зимовий відпочинок для 40 дітей, у тому числі з села Рубіжне Луганської області. Програму реабілітації та оздоровлення для учасників АТО із Буковини ДП «Берегометське ЛМГ» започаткувало влітку 2014 року [2].

Натомість на Чернігівщині вже запрацювала Служба психологічно-соціального відновлення в Центрі психологічної реабілітації і лікування учасників АТО, створеного на базі «Чернігівська обласна психоневрологічна лікарня».

У Києві також відкривається центр післятравматичної реабілітації воїнів АТО, де будуть фізично й психологічно реабілітувати бійців, поранених під час бойових дій. Психологи й реабілітологи намагатимуться комплексно реабілітувати поранених, відновлюватимуть психіку,

привчатимуть неповносправних звикнути до нової кінцівки чи до її відсутності [15].

За інформацією ЗМІ у МОЗ України створено окремий відділ медичної реабілітації та паліативної медицини, який буде курирувати роботу цього напрямку. Розробкою наукових програм, протоколів реабілітації, методичним керівництвом реабілітаційних закладів займаються дев'ять науково-дослідних установ, зокрема НДІ реабілітації інвалідів Вінницького національного медичного університету ім. М. І. Пирогова, Український НДІ медичної реабілітації та курортології (м. Одеса), Український НДІ соціальної і судової психіатрії та наркології (м. Київ); Український державний НДІ медико-соціальних проблем інвалідності. Світовий досвід переконує, що ідея цілісності суспільства, і насамперед адаптації навколишнього середовища, проблем неповносправних, розпочала реалізовуватись завдяки таким двом моделям:

- розвиток сфери супроводу та опіки неповносправної особи (Швеція);

- розвиток інфраструктури та технічних засобів, які б допомагали неповносправній особі максимально обслуговувати себе без сторонньої допомоги (Німеччина) [3].

У Німеччині в цілях розвитку культурно – пізнавального туризму всі місця дозвілля облаштовані з урахуванням потреб маломобільних громадян. У музеях і театрах, як правило, наявні крісла-коляски, якими можуть скористатися інваліди.

У Фінляндії знаходиться велика кількість малих фірм, що пропонують послуги з організації водного туризму для інвалідів на прогулянкових суднах, куди можуть піднятися люди на інвалідних візках.

Каталонія (Іспанія) перетворюється на справжній курорт для людей з обмеженими можливостями: під їх потреби адаптований міський транспорт, проводяться спортивні заходи (параолімпійські ігри), вулиці обладнані рампами. Музеї Барселони можуть відвідувати особи з вадами слуху і зору: експонати і схеми поверхів дублюються макетами, до яких можна доторкнутися, у приміщеннях – світлові аудіо-гіді, а екскурсоводи володіють мовою жестів.

У 1984 р. в Афінах відкрився Музей для сліпих, концепція якого полягала у «зчитуванні» на помацки – макети статуй, ваз, барельєфів та інших культурних цінностей.

У певному сенсі до некомерційних організаторів туризму в Польщі можна віднести комунальні одиниці (OSIR), які хоч і не мають своїх туристичних бюро проте мають спортивні, рекреаційні об'єкти й засоби розміщення. Особливу роль упродовж багатьох років щодо пропаганди активного туризму у Польщі відіграє Польське туристично-краєзнавче товариство, яке проводить заходи з метою окреслення основних проблем, пов'язаних із туризмом для неповносправних осіб. Слід зазначити, що у Польщі істотний розвиток мають окремі види активного туризму серед

неповносправних, зокрема: кінні прогулянки для сліпих, пірнання для осіб з порушенням опорно-рухового апарату, сплави на байдарках тощо.

Концепція туризму для неповносправних реалізується на практиці у Швейцарії і Франції завдяки системі відпусткових чеків – платіжно-розрахунковий засіб, який введений в обіг для надання адресної допомоги туристам і забезпечення доступності відпочинку всім верствам населення. У Швейцарії дотації становлять 5-25% вартості відпускового чеку, а у Франції – 20-80%. Окремим категоріям населення відпусткові чеки роздають безкоштовно. Ці платіжні кошти можуть бути використані виключно на оплату послуг, пов'язаних з відпочинком, подорожами, відвідуванням культурних і видовищних заходів. Фізичні особи – носії чеків пред'являють їх на підприємствах обслуговування, що входять до системи засобів соціального туризму.

В умовах, коли конкуренція в туристичному бізнесі та індустрії відпочинку і розваг дуже висока, власники готелів беруть участь у дисконтних програмах, тому що безкоштовна інформація про знижки, що надається в каталогах для власників карток, залучає потенційних клієнтів. Банківські структури також зацікавлені у поширенні карток. Вони видають їх разом з кредитними картами безкоштовно, або набагато дешевше роздрібної ціни, тим самим, розширюючи спектр послуг для своїх клієнтів.

Географія дисконтних карток дуже різноманітна, популярними є «ETN-CARD». Для мандрівників ця система є клубом, членство в якому дозволяє зменшувати дорожні витрати. Перевагами використання карток «ETN» є: знижки для власників від 20 % до 50 % вартості в десятих тисячах готелів у 175 країнах світу, у тому числі й у країнах СНД (у США в 400 готелях власник картки заплатить 50 % від вартості номера); широку систему знижок у ресторанах (від 20 % до 50 %); зниження (до 1/3) тарифів при оплаті оренди автомобіля; знижка при купівлі авіа-, залізничних, автобусних квитків у розмірі 3-10 % тощо.

Зарубіжний досвід (Польщі, Німеччини, Швейцарії та ін.) свідчить, що максимального ефекту у розвитку туризму для неповносправних можна досягти лише за умов співпраці органів виконавчої влади, місцевого самоврядування, громадських і професійних організацій та підприємницьких структур.

Враховуючи зарубіжний досвід у розвитку туризму для неповносправних в Україні слід запропонувати такий алгоритм дій:

1. проводити облік кількості неповносправних туристів шляхом внесення змін до бланків статистичної звітності, щоб науково обґрунтувати потребу розвитку туризму для цієї категорії людей.
2. провести зміни в нормативно правовій площині, щодо державної підтримки розвитку туризму для неповносправних, зокрема, розвитку соціального туризму (введення дисконтних карток, відпускових чеків).

3. заохотити власників туристичних об'єктів розвивати туризм для неповносправних, шляхом надання пільг та зниження податків.
4. створення й підтримка некомерційних організаторів туризму, які мають спортивні, рекреаційні об'єкти й засоби розміщення, спрямовані, в основному, на реабілітацію неповносправних (дельфінарії, іподроми й ін.).
5. покращити туристичну інфраструктуру для неповносправних (наявність інформації шрифтом Брайля, облаштування маршрутів для пересування візочників тощо).
6. підвищувати професійний рівень працівників туристичної галузі (знання мови жестів, стажування-практика за кордоном тощо).
7. створити необхідне інформаційне забезпечення, заявити про себе на міжнародній арені, залучивши іноземних туристів та інвесторів.

Отже, на даний час в Україні зроблені перші кроки щодо розвитку туризму для неповносправних осіб. Проте існує значний розрив між реальним попитом та мізерною пропозицією у сфері туристичних послуг для цієї категорії людей. Цей розрив, в основному, презентує «доступність» до туристичного об'єкту. Збільшення кількості неповносправних у частці туристів вбачається, на сьогодні, в їх участі у соціальних проектах, що дасть можливість відкривати їм світ по-новому.

Список використаних джерел:

1. Аналіз п'яти основних проблем створення безбар'єрного середовища для інвалідів за підсумками проекту «Доступна Україна». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела: <http://www.socio.org.ua/uk/analiz-pyati-osnovnih-problem-stvorenniya-bezbariernogo-seredovishcha-dlya-invalidiv-za-pidsumkami>
2. Буковинські лісники організували відпочинок для 90 учасників АТО. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела: http://vidido.ua/index.php/pogliad/article/bukovins_ki_lisivniki_organizovali_vidpochinok_i_reabilitaciju_dlja_90_ucha.
3. Волошинський О. Проблема неповносправних – це проблема усього суспільства / О.Волошинський// Підприємства на основі громади. Економічний розвиток громади – Вип. 3 – 2007].
4. Всесвітня громадська організація «Європейська асоціація з прав інвалідів». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела: <http://prava-lyudyny.org/wp-content/uploads/2015/09/Zvit2014.pdf>
5. Доступне Прикарпаття: Івано-Франківський регіональний туристично-інформаційний центр. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела: <http://www.rtic.if.ua/objects/c17/32.html>
6. Жертви вибухонебезпечних пристроїв. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела: <http://tsn.ua/ato/oon-oprilyudnila-kilkist-zagiblih-v-zoni-ato-z-rochatku-viyni-infografika-550781.html>].
7. Жертви у зоні АТО за даними ООН. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела: <http://tsn.ua/ato/oon-oprilyudnila-kilkist-zagiblih-v-zoni-ato-z-rochatku-viyni-infografika-550781.html>.
8. Жирак Л.М. Активний туризм для неповносправних осіб в Польщі/ Л.М.Жирак//Вісник Прикарпатського університету. Фізична культура. – 2010. – Вип. 12. – С.90-95.

9. Жирак Л.М. Туризм і краєзнавство як засіб суспільної адаптації та інтеграції дітей з особливими потребами/ Л.М.Жирак//Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту №2/2011 – С.50-52.

10. Івано-Франківський карітас УГКЦ. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела: <http://caritas.if.ua>.

11. Мальтійська служба допомоги. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела: <http://www.malteser.if.ua/uk>.

12. Мінсоцполітика та Пенсійний фонд України – [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела: <http://www.profiwins.com.ua/uk/letters-and-orders/ministry-of-labor-and-social-policy/5553-3791.html>

13. Польова Л.В. Підготовка фахівців з готельної індустрії до надання послуг для людей з особливими потребами. – Режим доступу: <http://nauka.kushnir.mk.ua/?p=68167>.

14. Портал Національної Асамблеї Інвалідів України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела: <http://www.netbaryerov.org.ua/index.php/dostup/metodika>.

15. Потіха А. Соціально-психологічна та медична реабілітація учасників АТО. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела: http://nbuviar.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=858:reabilitatsiya-uchasnikiv-ato&catid=8&Itemid=350.

16. Сварник М., Грибальський Я., Войтюк Ю. та ін. Посібник з активного відпочинку та туризму для неповносправних /М.Сварник, Я. Грибальський, Ю. Войтюк, Є. Свет, Т. Ревіна, А. Любімов, О. Стадник, О. Волошинський, О. Стрельников, І. Дубровський, О. Федорович. – Львів: Товариство “Зелений хрест”. – 151 с. – Режим доступу: http://www.gcs.org.ua/publish/avt_ukr.pdf.

17. Український державний медико-соціальний центр . – [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела: <http://www.theinsider.ua/lifestyle/566568f6484e6>.

18. Фонд соціального захисту інвалідів. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела: <http://www.ispf.gov.ua>.

19. Центр досліджень соціальних комунікацій. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела: . – [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела: http://nbuviar.gov.ua/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=8&Itemid=348.

References:

1. Analysis of the five major problems of creating barrier-free environment for the disabled on the basis of the "All Ukraine" [Analiz piaty osnovnykh problem stvorennia bezbariernoho seredovishcha dlia invalidiv za pidsumkamy proektu «Dostupna Ukraina»], available at: <http://www.socio.org.ua/uk/analiz-pyati-osnovnih-problem-stvorennia-bezbariernogo-seredovishcha-dlia-invalidiv-za-pidsumkami> (in Ukrainian)
2. Bukovyna foresters organized a holiday for 90 participants of ATO [Bukovynski lisnyky orhanizuvaty vidpochynok dlia 90 uchasnykiv ATO], available at: http://vidido.ua/index.php/pogliad/article/bukovins_ki_lisivniki_organizuvati_vidpochynok_i_reabilitaciju_dlja_90_ucha (in Ukrainian)
3. Voloshynskyi, O. (2007) “Problem of disabled is a problem of the whole society” [“Problema nepovnospravnykh – tse problema usoho suspilstva”] Enterprises based on community. Community economic development, Vyp.3. (in Ukrainian)
4. World NGO "European Association for the Rights of the Disabled" [Vsesvitnia hromadska orhanizatsiia «Yevropeiska asotsiatsiia z prav invalidiv»], available at: <http://prava-lyudyny.org/wp-content/uploads/2015/09/Zvit2014.pdf> (in Ukrainian)
5. Affordable Prykarpattia, Ivano-Frankivsk regional tourist information center [Dostupne Prykarpattia: Ivano-Frankivskiy rehionalnyi turystychno-informatsiinyi tsentr], available at: <http://www.rtic.if.ua/objects/c17/32.html> (in Ukrainian)

6. Victims of explosive devices [Zhertvy vybukhonebezpechnykh prystroiv], available at: <http://tsn.ua/ato/oon-oprilyudnila-kilkist-zagiblih-v-zoni-ato-z-pochatku-viyni-infografika-550781.html> (in Ukrainian)
7. The victims in the area of ATO according to the UN [Zhertvy u zoni ATO za danymy OON], available at: <http://tsn.ua/ato/oon-oprilyudnila-kilkist-zagiblih-v-zoni-ato-z-pochatku-viyni-infografika-550781.html> (in Ukrainian)
8. Zhyrak, L. M. (2010), "Active tourism for disabled people in Poland" ["Aktyvnyi turyzm dlia nepovnospravnykh osib v Polshchi"], Visnyk Prykarpatskoho universytetu. Fizychna kultura, Vyp. 12, pp. 90-95. (in Ukrainian)
9. Zhyrak, L. M. (2011) "Tourism and local history as a means of social adaptation and integration of children with special needs" ["Turyzm i kraieznavstvo yak zasib suspilnoi adaptatsii ta intehtatsii ditei z osoblyvymy potrebamy"] Pedahohika, psykholohiia ta medyko-biolohichni problemy fizychnoho vykhovannia i sportu, No.2, pp. 50-52. (in Ukrainian)
10. Caritas of Ivano-Frankivsk Ukrainian Greek-Catholic Church [Ivano-Frankivskiy karitas UHKTS], available at: <http://caritas.if.ua> (in Ukrainian)
11. Maltese Aid Service [Maltiiska sluzhba dopomohy], available at: <http://www.malteser.if.ua/uk> (in Ukrainian)
12. Ministry of Social Policy and the Pension Fund of Ukraine [Minsotspolityka ta Pensiinyi fond Ukrainy], available at: <http://www.profiwins.com.ua/uk/letters-and-orders/ministry-of-labor-and-social-policy/5553-3791.html> (in Ukrainian)
13. Polova, L.V. (2013), Training of the hotel industry specialists to provide services for people with disabilities [Pidhotovka fakhivtsiv z hotelnoi industrii do nadannia posluh dlia liudei z osoblyvymy potrebamy], available at: <http://nauka.kushnir.mk.ua/?p=68167> (in Ukrainian)
14. Portal of the National Assembly of the Disabled of Ukraine [Portal Natsionalnoi Asamblei Invalidiv Ukrainy], available at: <http://www.netbaryerov.org.ua/index.php/dostup/metodika> (in Ukrainian)
15. Potikha, A. (n.d.) Psychosocial and Medical Rehabilitation of the participants of ATO [Sotsialno-psykholohichna ta medychna reabilitatsiia uchasykiv ATO], available at: http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=858:reabilitatsiya-uchasnykiv-ato&catid=8&Itemid=350 (in Ukrainian)
16. . Svarnyk, M., Hrybalskyi Ya., Voitiuk, Yu. , Svet Ye., Revina, T., Liubimov, A., Stadnyk, O., Voloshynskyi, O., Strielnykov, O., Dubrovskyi, I. and Fedorovych, O., (n.d.) Guide to recreation and tourism for the disabled [Posibnyk z aktyvnoho vidpochynku ta turyzmu dlia nepovnospravnykh], Tovarystvo "Zelenyi khrest", Lviv, 151 p., aialable at: http://www.gcs.org.ua/publish/avt_ukr.pdf (in Ukrainian)
17. Ukrainian State Medical and Social Center [Ukrainskyi derzhavnyi medyko-sotsialnyi tsentr], available at: <http://www.theinsider.ua/lifestyle/566568f6484e6> (in Ukrainian)
18. Social Fund for the disabled [Fond sotsialnoho zakhystu invalidiv], available at: <http://www.ispf.gov.ua> (in Ukrainian)
19. Social Communications Research Centre [Tsentr doslidzhen sotsialnykh komunikatsii], available at: http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=8&Itemid=348 (in Ukrainian)